

Микола Руденко

В. Я.
Вільний

Самбидабна
поема
України

СМОЛОСКИП

Mykola Rudenko

I AM FREE

A Poem

In Ukrainian

The History of an Illness

The Diary of a Candidate for Schizophrenia

Reprint of a Samvydav Poem from Soviet Ukraine

SMOLOSKYP PUBLISHERS

Baltimore Toronto

1977

Микола Руденко

Я ВІЛЬНИЙ

Поєма

Історія хвороби

Щоденник кандидата в шизофреніки

Передрук самвидавної поеми з України
Українське Видавництво СМОЛОСКИП ім. В. Симоненка

Балтимор

1977

Торонто

Бібліотека СМОЛОСКИПА ч. 22

Мистецьке оформлення М. Михалевича

Самвидавна поема «Я вільний» /«Історія хвороби»/
появляється друком без відома і згоди автора.

Copyright © 1976 by Smoloskyp Publishers

Published by Smoloskyp Publishers,
a non-profit organization
P.O. Box 6066, Patterson Station
Baltimore, Md. 21231

Printed and bound in U. S. A.

ВІД ВИДАВНИЦТВА

У Видавництві «Смолоскип» ім. Василя Симоненка появляється новий самвидавний твір з України — поема Миколи Руденка «Я вільний», яку він написав перебуваючи насильно в психіатричній лікарні в лютому-березні 1976 року.

Назву «Я вільний» дало поемі Видавництво, не зважаючи на те, що автор назвав її «Історія хвороби (щоденник кандидата в шизофреніки)». Зробили ми це свідомо, бо зрозуміли, що поет перебуваючи на психіатричній експертизі в Києві, хоч фізично був ув'язнений і поневолений, очікуючи жахливого майбутнього — духовно він був вільний. Цієї духовної свободи міг позаздрити йому не один режимний письменник, який своєю совістю служить жорстокому режимові.

Поема «Я вільний» — це перший твір М. Руденка, який появляється друком за кордонами України.

Хто автор цього твору? Як це могло статись, що Микола Руденко член КПРС, політрук в часі останньої війни, головний редактор київського журналу «Дніпро», секретар партійної організації Спілки Письменників України, став членом групи «Міжнародної Амністії» в Москві, а згодом очолив Групу Сприяння Виконанню Гельсінських Угод на Україні?

Ось його короткий життєвий шлях.

Микола Данилович Руденко народився 19 грудня 1920 року в селі Юр'івці, Олександрівського району, Ворошиловградської області в родині шахтаря. Письменник майже не пам'ятає батька, — він загинув на шахті, коли хлопцеві минуло шість років. Вирослав з сестрою та матір'ю, що жила на скромну пенсію.

З дитинства М. Руденко виніс любов до суворого донецького краю, до його полинових степів з незліченими пірамідами териконів, до шахтарів та металюргів — людей з суворим обличчям і глибокими, щедрими душами.

Десятирічку М. Руденко закінчив на шахті «Сутоган» в 1939 році.

В тому ж році він вступив на філологічний факультет Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка, але вчитися йому не довелося. В жовтні він був покликаний до армії, яка на довго стає для нього школою життя і боротьби.

Близько двох років М. Руденко служив рядовим кавалерійського полку, а на початку війни був відряджений на курси політичних працівників. Всю війну перебував на фронтовій політичній роботі, брав участь в обороні Ленінграда, пережив блокаду. Після тяжкого поранення понад рік лікувався в госпіталах, а потім знову повернувся на фронт.

У 1946 році, після демобілізації, М. Руденко працював редактором відділу поезії у видавництві «Радянський письменник», а від 1947 до 1950 року — відповідальним редактором Київського журналу «Дніпро». В цьому часі був заступником секретаря, а згодом і секретарем партійної організації Спілки Письменників України. В 1960-их роках наступив помітний перелом у поглядах поета, на що вказує його стаття «Поезія і популярність», яка була надрукована в Київській «Літературній Україні» (30 січня 1962 року).

Згодом Микола Руденко включився в рух оборони національних і громадянських справ на Україні. Став членом групи «Міжнародної Амнестії» в Москві.

18 квітня 1975 року М. Руденка заарештували, але під тиском публічної opinio, він зразу був звільнений. 27 травня, того ж року, поета заочно виключили зі Спілки Письменників України, а на початку лютого 1976 року посадили на примусову психіатричну експертизу в Київську психоневрологічну лікарню, де він пробув два місяці. В тому часі, між 11 і 29 лютого він написав поему «Історія хвороби» («Я вільний»), яка й появляється друком у нашому Видавництві. 9 листопада 1976 року М. Руденко очолює громадянську Групу Сприяння Виконанню Гельсінських Угод на Україні, до якої входять, крім нього, Левко Лук'яненко, Ніна Строката, ген. Петро Григоренко, Іван Кандиба, Оксана Мешко і Олесь Бердник.

Микола Руденко автор багатьох книжок віршів: «З походу»(1947), «Незбориме плем'я», «Ленінградці» (1948), «Поезії» (1949), «Мужність», «Світлі глибини» (1952), «Переклик друзів» (1954), «Поезії» (1956), «Всесвіт у тобі» (1968); романів: «Вітер з обличчя» (1955), «Остання шабля» (1959); збірка оповідань і нарисів «Біла акація» (1962); науково-фантастичного роману «Чарівний бумеранг» (1966); науково-популярної книжки «Слідами космічної катастрофи» (1962).

Поема «Я вільний», яку пропонуємо нашим читачам — це роздуми і сповідь людини, яка була приречена на найбільш небезпечне покарання — ув'язнення і насильне лікування здорової людини в психіатричній лікарні-тюрмі.

Українське Видавництво «Смолоскип»
ім. Василя Симоненка

1

Мене вивчають психіатри пильні,
А я вже чую шкірою біду:
Неначе виноградина в давильні,
Під прес нещадний скоро попаду.

І раптом серце стиснеться тривожно,
Передчуваючи пекельне зло.
І свідчить у мені клітина кожна:
Колись уже зі мною це було.

В яким народженні — того не знаю,
В яким тисячолітті — не збагну...
Отак господар колос виминає,
Щоб кинути зернятко в борозну.

І хоч зерно жило та помирало,
Щоб знов текти в пшеничний океан —
Воно те ж саме...
І те ж саме рало
Для нього виоре
Той самий лан.

2

Іще одна зима. І, може,
Ще десять зим, ще десять літ...
А там перед обличчя Боже
Ставати слід,
Щоб скласти звіт.

І ось питання: ачи варто
Було з німого небуття
Туди приходити, де жартом
Тобі даровано життя?

Із сміху — жарту, з поцілунку
Ти потягнувся до зірок,
Щоб потім відбивати лунко
Під зорями солдатський крок;

Серед кривавого лахміття
Набратись чорної біди,
А потім жити півстоліття
З питанням:
Хто ми? Йдем куди?..

І все залишиться, як завше:
Проживши віку без пуття,
Нічого в світі не пізнавши,
Поринеш знов у небуття.

О як це дико, безголово!
Одна лиш радість на віку:
Комусь ти залишаєш слово
У заповітному рядку.

Та вам, у кого душі ниці,
Не перейти оцю межу...
Тож хай дурбуди, хай в'язниці —
А я—таки своє скажу.

3

Закоханий в полин і кропиву,
У стебла лісового молочаю,
Іду й чудуюся, що я живу —
Хоч сам не знаю, що це означає.

8

Отам, де тінь кінчається моя,
І тут, де ковила упала в ноги,
Блукає друге, потойбічне Я,
Що жде — не діждеться мене, земного.

Коли мене охоплює відчай
Я говорю моєму двійникові:
— Що ж, незабаром, брате, зустрічай —
Ось лиш догляну коней лісникові.

Та ще сусідці трохи поможу
Картоплю порати...

І так поволі
Небесне Я правую за межу,
Щоб загубилося у видноколі.

А потім в лузі упаду в траву —
І вже, дивись, як не було відчаю...
І знов чудуюся, що я живу, —
Хоч і не знаю, що це означає.

4

Змовкає вітру голосіння,
Сніжок лягає на лани...
Чи ти живе іще, насіння,
Що проростало восени?

І вже не вперше, не востаннє
Встає загадкою в мені
Той владний поклик проростання,
Що сили збуджує в зерні.

Воно б пролежало віками
В обіймах неживого сну
І обернулося б на камінь,
Якби не впало в борозну.

Де ж сила та, яка знімає
Дрімоти вікові замки,
Коли стебельця ще немає
І не пробилися ростки?..

Ми не вирощуєм нічого —
Ми робимо лише одно:
В розгорнуті долоні Бога
Вертаємо святе зерно.

Відтак із кожного по двадцять,
Немов належне, беремо —
Але ж гордуємо признатися,
Що тіло Господа їмо...

Сліпа байдужість бюрократа —
Ось що висушує лани...
Чи ви живі іще, зернята,
Що проростали восени?

5

Потроху меншають великі,
Линяють їхні письмена —
І вже, дивись, рядки безликі
Юнак байдуже обмина.

Є тільки поза, тільки фраза,
А не вогонь великих душ.
Лишається гірка відраза —
Немов проповз болотний вуж.

Здавалось: то ж були таланти.
А слави скільки в них було!..
Отак фальшиві діаманти
Враз обертаються на скло.

І усвідомлюєш поволі,
Мов заморочене дитя:
Талант — зернина в мертвім полі,
Що проростає з небуття.

Коли ростки морози вбили
І почорнів озимий лан —
Знайти в собі життєві сили,
Якщо ти справді є талант.

6

Ненавиджу оті години,
Коли у сяйві божих зір
Зненацька виповзе з людини
Страшна істота, хижий звір.

Цього б не бачити, не знати:
Коли здригнеться твердь земна,
Старенька Геа, наша мати,
Дітей зрадливих прокліна.

Грибок розчавлений, ти згодом
Тихенький голос подаси:
Чи варті ми тебе Природо —
Твоєї мудрої краси?

Відтак зумієш пережити
Єднання з Космосом хмільне.
І знов у полі вродить жито.
Та звір в тобі лише засне...

В роки садового старіння
Так дика пагінь ожива
Отам, де лісове коріння
Плоди культурні напува.

Гнізда не впізнає лелека —
Здається, вернеться назад...
О як ти ще від нас далеко,
Едему заповітний сад!

7

А мацальце липкого спрута
Мене ніде не залиша.
І в панцер льодовий закута
Нового лиха жде душа.

Неначе спрут горлянку здушить
І тягне в глибочінь під лід.
І жалко ті гріховні душі,
Яким це здійснювати слід.

Їм так незатишно, так гірко —
О-о, як караються вони!..
Добродії, підкиньте сірки
Та підігрійте казани.

Не побивайтеся — не варто! —
І не кривіть трагічно рот.
Давайте це сприймати жартом,
Мов недотепний анекдот.

Якби лишились безробітні
Оті пекельні казани,
То де б ви заробили, бідні,
Собі на хліб і на штани?

Ваш смуток батька не поверне,
Не втішить скривджених сиріт...
Нам на хресті не треба терну —
Натомість є колючий дріт.

Слухайте, психи! Налиймо по чарці —
 Разом старшини й полковники.
 Сорокаградусній господарці
 Вручимо долі човники.

Хто із контузіями старими,
 В кого над вухом пробоїна...
 В мене ж під черепом тільки рими —
 Травма моя незагоєна.

Не нарікаймо на те, що вчинено —
 Труси,
     арешти,
             допити...

Нас недаремно отут зачинено —
 В когось поменшає клопоту.

Ген поза вікнами в сяєві місяця —
 Річка, закута морозами...
 Чарка — релігія,
 Чарка — провісниця,
 Ключник від серця й розуму.

Регіт розкотистий...
 Всі аж упріли
 Від анекдота сального.
 Знати і думати — це підозріло.
 Чарка —
 Молитва нормального.

Щоб там не скоїлось, в серці ясніє
 Дивна, смішна жадова:
 Вірю, що ямби —
 Не шизофренія,

Мислення —
Не хвороба...

Вітер, знімаючи білу стружку,
Кидає за огорожею...
Це ще, братове, не та психушка,
Що непокірним загрожус.

9

До форм нових я не готовий.
Судить чи не судить мене,
Новачий фейєрверк раптовий
В моїх рядках не спалахне.

Ті ж самі ямби, котрі знало
Письменство ще у давнину.
Пегас запряжений у рало,
Веде по ниві борозну.

Земля тверда. Світило сіре
Сховалось в хмару грозову.
Але в душі не вгасла віра,
Що недаремно я живу.

Я вірю: на шляхах прогресу
Серед нових буремних діб
Потрібні не делікатеси,
А просто хліб,
Звичайний хліб.

І, може, у якусь годину
Воскресне в житньому стеблі
Єднання Сонця і людини,
Єднання неба і землі.

Без цього образ наш духовний
Не буде повним, далебі...
А ти, мій лікарю шановний,
Лікуй психею у собі.

10

Плету вінок...
Хоч не сонети,
Але, читачу, не карай:
Без ямбів психорай —
Не рай:
Тут швидко збудешся кебети.

Ось черевань спесивий знову
Свій демонструє інтелект.
Він каже:
— Українська мова —
Лише убогий діалект...

Ці істини були відомі
У Петербурзі всім панам.
Якби ж то їх лише в дурдомі
Терпіти випадало нам!..

Плету вінок, щоб ялось жити.
Та часом мариться мені:
Вже визрівають в зернах жита
Нових віків нові пісні.

І там не буде,
Там не буде
Отих,
Хто в карцери гребе...
... Нотуй: майори КГБ
Теж божеволіють,
Бо —
люди.

Висновок психіатра, на підставі якого автор потрапив до психоневрологічного госпіталю:

«Настораживает некоторая эмоциональная диссоциация (исключение из Союза писателей не переживает как психотравму)».

Цього для чинодралів досить:
Той хворий, хто не б'є чолом
І на колінах не попросить
Для себе місця за столом.

Хоч відворотно, хоч огидно —
У тебе доля є одна:
Плазуй по Банковій,*) щоб видно
Було начальству із вікна.

Воно, поважне, черевате,
Вивчає твій психічний зміст:
Ти як умієш плазувати —
Як песиміст чи оптиміст?..

Плазуй бадьоро, не похмуро,
Бо саме в цьому справжня суть.
Інакше, брате, знімуть шкуру
Відтак до психів одвезуть.

Наплівши торбу ахінеї,
Твій труд понищить словоблуд.
Є психотравма чи без неї —
Потроху обживай дурбуд.

*) Банкова — вулиця в Києві на якій містяться Спілка письменників і ЦК КПУ.

А психіятр нахмурих лоба:
Його обов'язок —
Не мед.
Є та історія хвороби,
Яку напише сам поет.

Діагноз той і люди, й зорі
Потвердять у найближчі дні:
О як ви хворі,
Як ви хворі!
Вас вимучив синдром брехні.

12

Болить мене бльокадна рана, —
Кручусь у ліжку, не засну.
Світати починає рано,
Бо повернуло на весну.

На місці не стоїть планета,
У Сонця теж своя хода...
І є прикмета,
Є прикмета,
Що в душах темрява спада.

Вже відмирають чорні межі
У глибині людських сердець.
І тільки в радіомережі
Хрипить той самий брехунець.

Це містика якась достоту:
Немов у джунглі дротяні
Господь загнав оту істоту,
Що зветься королем брехні.

І духом темним, духом вражим
Живе увесь чиновний світ:
Ми думаєм одне,
А кажем
Те, що звелить холодний дріт.

Чи він, Отой, сконає скоро —
Кого так довго люд терпів?..
О, виповзай, бридка потворо,
З дротів і наших черепів!

13

Дригтять столи — колеги знову
До смерку ріжуться в «козла».
Вдивляючись у даль зимову,
Обличчям припаду до скла.

У Пущі снігова дорога,
Що в бір сосновий поверта,
Біліє, наче совість Бога,
Природи осяйна цнота.

Вона в'юниться і сріблиться
У пальцях занебесних ткаць.
І дзвінко опадає глиця —
Неначе то дзвенить кришталь.

А сонце, мов обличчя Боже,
Понад борами нависа..
Ні, підлість там не переможе,
Де сяє отака краса!

Хай смерть з казенною косою
Знов поведе на Колиму, —
Душа, розбуджена красою,
Вже не повернеться в пільму.

18

В безсонні, у звитязі впертій
Вона ясний здобуде зір —
І закружляє понад смертю,
І знов потягнеться до зір.

14

Чомусь не прийняли мене в'язничні ґрати —
Є дім поки що й небо голубе.
Та серце так болить, неначе матір втратив
Або прирік до смерті сам себе.

Здається, що ось-ось на Банкову покличуть
А видавництво договір пришле.
Здобудеш славу ту, що ветеранам личить —
Все добре вернеться,
Відступить зле...

Та ні, це марення! Запрошення не буде
Ні до президії, ні на бюро...
Простіше під багнет підставить голі груди,
Аніж носити ворога тавро.

І холодно в душі, і хмарами відчаю
Заволокло мої старечі дні.
Та гляну я на вас — і раптом помічаю:
Добродії, ви ж заздрите мені!

Нехай, по-вашому, я тільки божевільний
/Не володію відчуттям доби!/ —
Я вільний — чуєте?..
Я нині справді вільний,
А ви — раби.

Фальшиві лаври вам носити вже не сила,
Бо зрозуміли похибку страшну:
Природою даровані вам крила
Здали в казну.

Ви — біороботи без мрії, без горіння —
Десь кволий вогник був,
Але погас...
Пульс Всесвіту гуде. Ворушиться коріння
Тих злаків, що ростуть
Вже не для вас.

15

Учора цілий день ефір, дроти, екрани
Губами ворушив кремезний чоловік.
Він проповідь читав. А ми, прості миряни,
Вслухалися у те, що патріярх прорік.

І мимоволі з губ зривалося питання:
Що ж він, отой пророк, сказати нам хотів?..
Таке собі просте ефіру коливання —
Вібратор без душі, машина без чуттів.

То ж не його слова: десь канцелярські гноми
Їх брали з рахівниць, з компютерних натхнень.
І штучні щелепи до болю, до судоми
Переминали щось, мов жуйку —
Цілий день!

І як велить обряд, всі ляскали в долоні,
Немов над вогнищем печерні дикуни.
Гей, люди, — чуєте? Та ми ж усі в полоні —
І ні на кому з нас ніякої вини.

Є таємничий дух, є привиди космічні,
Яких молитвою відгонили батьки.
Заполонили нас пришельці потойбічні —
Уже не нам, а їм належать язика.

20

Одне посіяли...

А двадцять де взялося?

Хіба ж це з нас самих — і м'ясо, і бекон?..

Лічи аж доки геть не випаде волосся —

Не переступиш, ні, збереження закон.

А Маркс...

Він танцював не від того порога —

Напевне, змалку був несправедний лівша...

Попи перемогли:

пшениця — тіло Бога.

Вона росте лиш там, де не вмира душа.

... Це — економія. І слід відкинуть решту:

«Політ» — не відбулось...

То не моя вина!

Затямте: я давно готовий до арешту.

Та це не збільшить вам ні слави, ні зерна.

18

Т. Хренніков про дисидентів:

«Они не представляют никого, кроме самих себя.» /Із виступу на ХХУ з'їзді/.

Припавши аж до дна державного корита,

Ви нас повчаєте, що є Добро і Зло.

Та де ж, маєстро, вам від Я заговорити,

Коли те Я давно крізь пальці протекло?

Спіноза промовляв від власної особи,

Бетховен лиш себе висловлював завжди...

Без волі — відкриттів і поступу не жди.

Ви ж волю бачите як різновид хвороби.

23

Давно відвикли ви ходити в хати й саклі,
Відвикли думати про випас для корів.
Ви бачите народ в дешевому спектаклі,
Куди людей женуть під страхом таборів.

Чи вам не соромно дивитись в очі сина,
Коли на виборах селяни і митці
Покірно сунуться, немов одна машина,
Щоб мовчки прогорнуть порожні папірці?

Кого ж із кого нам належить обирати?
Лиш Єву вибрав Бог з відомого ребра...
Зруйнують табори. Не кидайте за ґрати
Людей отих, які бажать вам добра —
Тоді побачимо, чи випаде вам ґрати
Ту роль, якої вам зректись давно пора.

11 - 29 лютого 1976 р.

